

AKSARAY'DA UNUTULAN BİR GELENEK ‘‘DÖVME SANATI’’*

A FORGOTTEN TRADITION IN AKSARAY TATTOO OF ART

Öğr. Gör. Semra KILIÇ KARATAY
Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO,
Geleneksel El Sanatları Bölümü
E- mail: semra.kilic@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: Dövme, Sanat, Aksaray, Tarih, Süs</p>	<p>Dövme, bedene uyumlu bir boyar maddenin deriden çıkmayacak biçimde derinin alt yüzeyine iğne ve vb benzer aletler ile desenler halinde işlenmesidir. Bu nedenle dövme beden işaretleri denilmektedir. İşaret yazıdan daha eski tarihli olup eski toplumlarda bir amblem ve kimliktir. Dövmeler soyluluğun, köleliğin, aşiretin ve hatta bulunduğu ve yaşadığın bölgenin simgesidir. Eskilerde dövme bölgesel motif, inanç olarak bilinen dövme günümüzde ise süs, moda, sanat haline gelmiştir.</p> <p>Dövme, yazı öncesi dönemden itibaren insanın kendisini sembolik olarak ifade etmesinin belki de en eski yöntemlerinden biri olmuştur. Bununla birlikte, dövme temelde insan bedenine uygulanan ve varlığı ancak insan bedeninin organik süresiyle sınırlı olan bir uygulamadır. Bu yüzden de dövmenin izlerini tarihsel kanıtlara dayalı olarak takip etme konusunda çok büyük güçlükler bulunmaktadır. Bu çalışma ile Aksaray yöresinin bazı bölgelerinde kullanılan dövme örnekleri, yapılaş aşamaları, kullanılan malzemeler araştırılmış, bulunan dövme örnekleri fotoğraflandırılmış ve bilgilerin paylaşımı amaç edinilmiştir.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548625</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: Tattoo, Art, Aksaray, History, Ornamental</p>	<p>Forging is the processing of a body-compatible dyestuff with patterns such as needles and the like on the underside of the skin so that it does not come out of the skin. Therefore, tattoos are called body signs. The sign is older than the letter and is an emblem and identity in old societies. Tattoos are the symbol of dignity, slavery, tribe and even the region where you live and live. The tattoo of the ancient motif, known as the belief of the religious motif, has become the art of ornamental, fashion, nowadays.</p> <p>Forging has been one of the oldest methods of expressing itself symbolically from the pre-writing period. However, the tattoo is basically an application that is applied to the human body and is limited to the organic duration of the human body. Therefore, there are great difficulties in following the traces of tattoo based on historical evidence.</p> <p>With this study, tattoo samples used in some parts of Aksaray region, stages of construction, materials used are researched, tattoo samples found are photographed and the purpose of sharing information is obtained.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548625</p>	

*Bu çalışma 13-15 Aralık 2018 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE’ de gerçekleşen ‘‘2. Uluslararası Rating Academy Kongresi: Farkındalık’’ temalı kongrede sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan "dövme"; Mısır, Mezopotamya, Yunanistan, Kuzey ve Orta Avrupa, Anadolu, Orta ve Güneydoğu Asya, Okyanusya, Japonya, Amerika başta olmak üzere neredeyse dünyanın bütün coğrafya ve kültürlerinde varlığını farklı şekillerle de olsa binlerce yıldan beri sürdüren bir gelenektir (Çerikan-Alanko, 2016, s:167).

İnsanlık tarihinde dövme, kimi zaman belirli bir kabilenin totemi, kimi zaman insanları kötülükten koruyan bir tılsım, kimi zaman suçluların alınının kara lekesi, kimi zaman kölelerin satın alınmış olduğunu gösterir bir mülkiyet belgesi, kimi zaman üst sınıfların bir soyluluk işareti, kimi zaman gözü pek savaşçıların kahramanlık nişanesi, kimi zaman sirk palyaçolarının garabet alameti, kimi zaman çapkın denizcilerin vücutlarının süsü, kimi zaman ise gençlik hareketlerinin alt kimlik simgesi olarak algılanmıştır. Günümüz çağdaş sanayi toplumunda ise dövme, daha çok öne çıkan beden süsleme işleviyle, moda ve güzellik endüstrisinin bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir (Çerikan-Alanko, 2016, s:168).

Sözcük anlamına bakıldığında dövme, "vücut derisinin iğne gibi sivri bir araçla çizilerek içine renk veren maddelerin konulması yoluyla yapılan çıkmaz yazı ya da resim" anlamına gelir. (TDK Türkçe Sözlük, 1998, s: 637).

Sembolik anlamda ise dövme, kişinin bir genel semboller kümesinin üyesi olduğunu gösterir işaret olarak düşünülebilir (Tezcan, 2000, s:137)

En basit ifade tarzıyla dövme, vücut derisi içine doğal veya doğal olmayan yollarla elde edilen boyaların zerk edilmesi suretiyle yapılan desen ve şekiller" olarak tanımlanabilir (Çoruhlu, 2015, s:40).

Türk dünyasında ise dövmenin karşılığı olarak daha çok dağ-tay yada dağlama-taylama sözcükleri tercih edilmiştir. Dağlama ya da tağlama, insan ve hayvan vücuduna kızgın bir demirle vurulan damga, işaret, im anlamına gelen dâg-tâğ kökünden gelmektedir (Durmuş, 2012, s:114).

Türkçede zaman zaman dövme ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılan bir başka sözcük ise damga ya da tamga'dır. Dağ ya da dağlama sözcüğüne göre daha geniş bir anlama sahip olan damga ya da tamga herhangi bir şeyin üzerine vurulan işaret, alamet, alamet-i farika, marka gibi anlamlara gelir (Kâşgarlı Mahmud, 2007, s:526).

Asya'nın en uzak halklarından biri olan Eskimolar ve Sibirya'nın doğusunda yaşayan bazı kültürlerle ait çeşitli dövmeli cesetler tespit edilmiştir. Sibirya'da MÖ 400'den kalma bazı doğal buz mumyalarının özellikle gövde ve kollarında çeşitli hayvan şekillerinden oluşan dövmelere rastlanmıştır (Öncül, 2012, s: 6).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra "dövme"; Türk kültürel yaşamından neredeyse tamamen çıkmıştır. Bununla birlikte, Türk-İslam döneminden kalma çeşitli minyatürlerde cinler, devler ve bazı mitolojik figürlere ilişkin tasvirlerde dövmeye benzer süslemelerin görülmesi, Türklerde dövmenin Türk-İslam döneminde de gizliden gizliye devam ettiğine dair bir kanıt oluşturmaktadır. Üstelik Osmanlı döneminde dövmenin Yeniçeriler arasında son derece yaygın olduğu ve Yeniçerilerin bağlı bulunduğu "orta (birlik)"yı gösterdiği bilinmektedir (Çoruhlu, 2015: 53).

Pazırık Dövmesi

Pazırık Dövmesi

Kaynaklar, ilk çağlarda kamyş ve yaprak boyları ile yapılan dövmelerden söz etmekte, M.Ö. 2000'lerden kalma Mısır mumyalarında dövmelere rastlanıldığını belirtmektedir. Hun kurganlarında çıkan cesetlerde son derece kıvrak çizgilerle ve dekoratif bir anlayışla yapılmış düşsel yaratıklar ve koç figürlerinden oluşan dövmeler görülmektedir. Dinsel-büyüsel kaynaklı bu dövmelerin is olduğu ihtimali ve deriye şırınga edilmesi ile oluştuğu düşünülmektedir. Hunlara ait Pazırık kurganında bulunan bir başkana ait cesetten anlaşıldığı üzere Hunlarda asil ve kahraman kişilerin dövme yaptırabildiği, daha sonraları Kazak ve Kırgızlarda da devam eden bu geleneğin yine kahramanlık niteliği taşıyan bireylere uygulandığı bilinmektedir. Taşdık ve Altın Yiş mezarlarındaki cesetlerin bazı kısımlarındaki dövmeler, av sahnelerini tasvir eder. Antik Trak kavmi dövmeyi asalet nişanesi sayarken, eski Yunanlılar için ahlaksızlık damgası gibiydi (Bulut 2002, s:36-54).

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Hunların ve daha sonraki Türk topluluklarının sanatlarında da dövme görülmektedir. İskit (Saka) kurgan buluntularında mumyalanmış cesedin bacak ve kollarında dövme "motifi olarak hemen hemen yalnız hayvanlar ve hayvan uzuvları kullanılmıştır. Hayvanların en çok yer verilen ve dikkati çekenleri geyik, keçi, kedi, köpek, kurt, at, ayı ve yırtıcı kuşlar gibi ekseriyeti yabancı olanlar" görülmektedir (Durmuş 1983: 96).

Dövme motiflerinde mezar taşlarından, dokumalarımıza, mimarimizden işleme tekniklerimize kadar uzanan ve hemen hepsinde dinsel, büyüsel, mitolojik; sosyal ve cinsel statü, aşiret işareti niteliği taşıyan motiflerin benzerlerini bulmak mümkündür. Bu motiflerin kişiyi rahatsızlıklardan, nazardan koruduğuna; güzellik ve yiğitlik getirdiğine olan inanç halen devam etmektedir (Kadıoğlu 1996).

Dövme her kültür inancını ve sosyal yapısını yansıtan kültürel miras ürünlerine sahiptir. Geleneksel dövme: Geçmişten günümüze halkın sosyal yaşamı ile ilgili önemli bilgi ve deneyimleri bedende dövme motifi olarak kuşaktan kuşağa aktaran bireylere, topluma kimlik ve devamlılık kazandıran somut olmayan kültür mirasımızdır.

2. AKSARAY'DA DÖVME SANATI

Aksarayda dövme motifleri genelde elli ve elli üzeri yaş aralığındaki kişilerde görülmektedir. Özellikle kırsal kesimdeki kadınların vücutlarına yaptırdığı dövmeler güzelliğin sembolü olarak kullanılmaktadır.

Şakağına, dudağına, çenesine, kaş arasına, alınına, ayaklarına ve parmaklarına yaptırdıkları güneş, ağaç, yıldız, kuş, yarım güneş ve diğer geometrik birçok figürün bazılarının büyüden, nazardan, bazılarının aşiretin damgası, bazılarının güç gösterisi, bazılarının ise güzel görünmeyi sağladığı için yapıldığı bilinmektedir. Farklı bir yere gelin giden kızlara yapılmasındaki gerekçe ise ailesinin simgesini taşıyarak tanınma işareti olmasıdır. Dövmelerde kullanılan motifler çekicilik, bereket, güzellik ve güç anlamlarını taşımaktadır. Nazara karşı koruduğuna inanılmasının yanında erkelere güzel görünmek amacı ile de yapılmaktadır.

Dövmelerde kullanılan motifler incelendiğinde;

Güneş Motifi: Genelde kaşların arasına yapılan ve aydınlığı ifade eden motiftir (Öztorun, 2018).

Fotoğraf 1. Güneş motifi (Kılıç Karatay,2018).

Yıldız motifi: Çenelerde daha sık kullanılan motifler gökyüzünde geceyi aydınlatan yıldızlardan esinlenerek, karanlık yani zor günlerde evini aydınlatsın huzur gelsin anlamında yapılmaktadır (Yerdem, 2018).

Fotoğraf 2. Yıldız motifi (Kılıç Karatay,2018).

Kuş Motifi: Göç eden anlamında kullanılan motif olup genelde gurbete gelin giden kızlara yapılmaktadır (Çelik, 2018).

Fotoğraf 3. Kuş motifi (Kılıç Karatay,2018).

Ağaç Motifi: ailenin köklü olup çoğalması anlamında genellikle el üzerine yapılan motiftir. Soy ağacı olarak da bilinmektedir (Çelik, 2018).

Fotoğraf 4. Ağaç motifi (Kılıç Karatay,2018).

Dövme Yapımında Kullanılan Malzemeler

Dövme olarak bilinen ve günümüzde yapılan dövmelemlerden çok farklı olan bu sanatta eskiden kız çocuğu olan anne sütü, ekmek yapımında ekmekleri pişirmek için kullanılan sacın altında biriken karası yani isi ve iğne kullanılmaktadır (Yerdem, 2018).

Fotoğraf 5. Ekmek yapımında kullanılan sac (Kılıç Karatay,2018).

Dövme Yapım Aşamaları

- Dövme yapımında ilk olarak anne sütü küçük bir kase veya fincana konulur.
- Yemek kaşığı ile bir kaşık süt alınarak içine sac isi (karası) konulur.
- Anne sütü ile sac karası kaşık içinde iyice karıştırılır.
- İşlenecek motif ve yeri belirlenerek desen çizilir.
- Karışımdan elde edilen boya kibrit çöpü yardımı ile çizilen desen üzerine sürülür.
- Çizilen desen sınırların içine ve kontürüne iğne yardımı ile isli süt yedirilir.
- Yedirme esnasında desen işlenen yerde kanama olması beklenir. Çünkü kanama olan bölgede desen daha iyi oluşmaktadır.
- Desen yapımı esnasında kanama olan bölgenin kabuk baağlaması beklenir. Kabuk bağlayan bölgede zamanla kabukların dökülmesi ile dövme meydana gelmektedir.

Günümüzde artık dövme yapılmamaktadır. Nedeni ise çok acı veren bir uygulama olmasıdır. Dövme yapımı sırasında herhangi bir uyuşturucu madde kullanılmadığından eskiden kızlar ve kadınlar dövme yaptırdıktan sonra günlerce hasta yatmaktaydı.(Öztorun, 2018).

3. SONUÇ

Yazının icadından da eski olan dövme sanatı insan vücuduna taşınan beden işaretleri, kırsal kesimde eski bir gelenek olarak bilinirken günümüzde yeni bir akım olarak görülmektedir. İlkel şartlar altında yapılan dövme yapmasını bilenlerin sayısı günümüzde azalmıştır. Günümüzde dövme sanatı denildiğinde çok renkli ve çok desenli ve hatta resim sanatını andıran işlemler görülmektedir.

Eskilerde tanınma işareti olarak kullanılan ve genelde kadınlarda görülen dövmeler ya bir aşirete ya da bir bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktaydı. Eski tabirle Ele gelin giden yani gurbete gelin giden kızlarda kullanılan tanınma işareti idi.

Dövme yaptırmada farklı nedenler görülmektedir. Bunlardan biride güzel görsterdiğine inanılmasıdır. Kadınlar genellikle kocalarına güzel görünmek amacı ile de dövme yaptırdıkları bilinmektedir.

Aksaray yöresinde dövme sanatı eskilerde daha çok kullanılırken günümüzde azalmıştır. Dövme sanatı öncesinde ilkel şartlarda anne sütü ve sac isı ile yapılırken günümüzde modern makinelerle yapılmakta ve desen olarak resim boyutuna geçmiştir. Yaşlı kadınlarda daha çok görülen dövme örnekleri öncesinde tanınma işareti ve evli kadınların kocalarına süslenmek için yaparken günümüzde gençler eski dövme örneklerine değil kendi beğenip istedikleri nesneyi yaptırmakta, yaptıranlar süs malzemesi olarak kullanmakta ve herkes yaptırabilmektedir.

Umutulan bu sanat yapılan araştırma, seminer, kongre ve diğer farklı uygulamalar ile canlı tutulabilir. Günümüz modern örnekleri yanısıra öncesinde yapılan motifler gün yüzüne çıkarılıp gelecek nesillere aktarılabilir.

KAYNAKLAR

BULUT Faik (2002), "Dövme", Atlas Dergisi, Sayı 113

ÇERİKAN Fidan Uğur, ALANKO Mehmet Rıza, "Dövme"nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi Ve Kısa Tarihçesi, 2016

ÇORUHLU, Y. (Şubat 2015). "Tendeki Desen Dövme", National Geographic Türkiye, İstanbul,

DURMUŞ İlhami (1983), İskitler (Sakalar), Ankara: TKAE yayınları

DURMUŞ, İ. (2012). "Türk Kültür Çevresinde Dağlama Geleneği", Millî Folklor 95/ 24

KÂŞGARLI MAHMUD. (2007). Divan-ü Lugat-it Türk, (çev. Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ÖNCÜL, K. (2012). Kültürümüzde Dövme Geleneği, Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Kars.

TDK Türkçe Sözlük, 1998

TEZCAN, M. (2000). Türk Ailesi Antropolojisi, İmge Kitabevi, Ankara.

Sözlü Görüşmeler

ÖZTORUN Havva, Sözlü Görüşme, 02.06.2018

ÇELİK Sahire, Sözlü Görüşme, 05.06.2018

YERDEM Yeter, Sözlü Görüşme, 11.06.2018